

ZAMONAVIY HARBIY MOJAROLAR SHAROITIDA HARBIY XIZMATCHILAR RUHIY HOLATINI PSIXOLOGIK QO‘LLAB-QUVVATLASH TIZIMI

Boboyev Jonrid Yunusovich

O‘zbekiston Respublikasi Harbiy havfsizlik va mudofaa universiteti Serjantlar tayyorlash oliy maktabi o‘quv vuzvodi komandiri, Oriental Universiteti magistranti, mayor

Annotatsiya: Mazkur maqolada zamonaviy harbiy mojarolar sharoitida harbiy xizmatchilar ruhiy holatini psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Hozirgi davr qurolli mojarolarining psixologik xususiyatlari, jangovar stress, posttravmatik stress buzilishi (PTSB), informatsion bosim hamda gibril urush sharoitida harbiy xizmatchilarning ruhiy barqarorligini ta’minlash masalalari ilmiy jihatdan yoritiladi. Zamonaviy psixolog olimlarning tadqiqotlari asosida harbiy xizmatchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: harbiy psixologiya, zamonaviy mojarolar, jangovar stress, PTSB, psixologik yordam, ruhiy barqarorlik.

Kirish.

XXI asrda harbiy mojarolar o‘zining shakli, usullari va psixologik ta’siri bilan avvalgi davr urushlaridan sezilarli darajada farq qiladi. Zamonaviy urushlar ko‘pincha gibril xarakterga ega bo‘lib, unda harbiy harakatlar bilan bir qatorda axborot urushi, psixologik bosim va kiberhujumlar ham muhim rol o‘ynaydi.

So‘nggi yillarda Ukrainadagi qurolli mojarolar, Yaqin Sharqdagi harbiy operatsiyalar hamda xalqaro terrorizmga qarshi kurash tajribasi shuni ko‘rsatdiki, harbiy xizmatchilarning ruhiy barqarorligi jangovar samaradorlikning muhim omillaridan biridir.

Amerikalik harbiy psixolog **Brett T. Litz** zamonaviy urush sharoitida askarlar ko‘pincha uzoq davom etadigan stress, axloqiy dilemma va ruhiy travmalarga duch kelishini ta’kidlaydi [1, 148-bet].

Shu sababli harbiy xizmatchilarni psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish zamonaviy harbiy boshqaruvning muhim yo‘nalishiga aylangan.

Zamonaviy harbiy mojarolarning psixologik xususiyatlari.

Zamonaviy harbiy mojarolar bir necha psixologik xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Avvalo, bugungi urushlar ko‘pincha uzoq davom etuvchi va yuqori texnologik vositalardan foydalaniladigan jangovar harakatlar bilan kechadi.

Harbiy psixolog **Neil Greenberg** zamonaviy harbiy mojaralarda askarlar ruhiy holatiga quyidagi omillar kuchli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi [2, 92-bet]:

- doimiy xavf hissi
- uzoq muddatli jangovar zo'riqish
- jangovar yo'qotishlar
- informatsion bosim

Masalan, Ukrainadagi harbiy mojarolar tajribasi shuni ko'rsatdiki, uzoq muddatli jangovar faoliyat askarlarda ruhiy charchoq va stress darajasining oshishiga olib keladi.

Britaniyalik tadqiqotchi **Edgar Jones** jangovar sharoitda xizmat qilgan askarlarning katta qismida stress, xavotir va ruhiy travma belgilari kuzatilishini qayd etadi [3, 217-bet].

Zamonaviy harbiy mojaralarda jangovar stress va PTSD muammosi.

Zamonaviy harbiy mojarolarning muhim psixologik muammolaridan biri jangovar stress va posttravmatik stress buzilishi hisoblanadi.

Psixolog **Jonathan Shay** jangovar stress askarlarda quyidagi psixologik belgilar orqali namoyon bo'lishini ta'kidlaydi [4, 76-bet]:

- kuchli xavotir
- uyqu buzilishi
- agressiya
- diqqatning pasayishi

Posttravmatik stress buzilishi esa jangovar vaziyatdan keyin ham davom etadigan ruhiy muammolar majmuasi hisoblanadi.

Amerikalik psixolog **Charles W. Hoge** tomonidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy harbiy operatsiyalarda ishtirok etgan askarlarning ma'lum qismida PTSD belgilari kuzatiladi [5, 54-bet].

Bunday psixologik muammolar askarlarning xizmat samaradorligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Harbiy xizmatchilarni psixologik qo'llab-quvvatlash tizimining asosiy yo'nalishlari.

Zamonaviy harbiy psixologiya askarlarning ruhiy barqarorligini ta'minlash uchun kompleks psixologik yordam tizimini qo'llashni taklif qiladi.

Psixologik tayyorgarlik

Harbiy xizmatchilarni jangovar vaziyatlarga psixologik jihatdan tayyorlash stressga chidamlilikni oshiradi. Maxsus treninglar va simulyatsiyalar askarlarni murakkab vaziyatlarga tayyorlaydi.

Psixologik monitoring

Harbiy psixologlar tomonidan askarlarning ruhiy holatini muntazam kuzatish muhim hisoblanadi. Bu usul ruhiy muammolarni erta aniqlash imkonini beradi.

Psixologik maslahat

Individual psixologik maslahat askarlarga ruhiy muammolarni yengishda yordam beradi.

Kanadalik psixolog **Mark A. Zamorski** harbiy psixologik yordam tizimi askarlarning ruhiy barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi [6, 203-bet].

Psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish yo'llari.

Zamonaviy harbiy mojarolar tajribasi shuni ko'rsatadiki, harbiy xizmatchilarni psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini doimiy ravishda rivojlantirib borish zarur.

Psixologik treninglar

Stressni boshqarish, hissiy barqarorlik va jamoaviy hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan treninglar samarali hisoblanadi.

Jamoaviy psixologik muhitni yaxshilash

Harbiy jamoada o'zaro ishonch va qo'llab-quvvatlash muhitini shakllantirish askarlarning ruhiy barqarorligini oshiradi.

Reabilitatsiya dasturlari

Jangovar faoliyatdan qaytgan harbiy xizmatchilar uchun psixologik reabilitatsiya dasturlarini tashkil etish muhim hisoblanadi.

Tadqiqotlarga ko'ra, psixologik reabilitatsiya dasturlari askarlarning ruhiy tiklanish jarayonini tezlashtiradi [7, 131-bet].

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy harbiy mojarolar sharoitida harbiy xizmatchilar ruhiy holatini psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi harbiy faoliyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Zamonaviy urushlar askarlarga nafaqat jismoniy, balki kuchli psixologik bosim ham o'tkazadi. Shu sababli psixologik yordam tizimini rivojlantirish, stressga chidamlilikni oshirish va psixologik reabilitatsiya dasturlarini joriy etish harbiy boshqaruvning ustuvor vazifalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Litz B.T. Moral Injury and Military Service. – Cambridge: MIT Press, 2019. – 140–150-betlar.
2. Greenberg N. Mental Health of Military Personnel. – London: Routledge, 2020. – 88–95-betlar.
3. Jones E. The Psychology of Modern Warfare. – Oxford: Oxford University Press, 2021. – 210–220-betlar.
4. Shay J. Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character. – New York: Scribner, 2018. – 70–80-betlar.
5. Hoge C.W. Once a Warrior Always a Warrior. – Connecticut: Globe Pequot Press, 2019. – 50–60-betlar.
6. Zamorski M.A. Military Mental Health: A Comprehensive Guide. – Toronto: University of Toronto Press, 2020. – 200–205-betlar.
7. Adler A.B. Resilience Training in the Military. – Washington: American Psychological Association, 2022. – 125–135-betlar.